

G. IVĂNESCU – REPERE BIOGRAFICE¹

Carmen-Gabriela PAMFIL, Luminița BOTOȘINEANU
(Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași)

G. Ivănescu – Biographical Notes

The current article presents the most important elements of G. Ivănescu's life and activity, gleaned from several interesting, unpublished documents (such as autobiographies and memoirs) and from published works (interviews in several periodicals or volumes like *Răspunsul Profesorului G. Ivănescu*, the anniversary volume for the professor's 70th birthday). The article dwells upon the studies, spiritual formation and key moments in the professor's life, with a focus on profession: G. Ivănescu as a remarkable personality, genius scholar, and the author of a complex doctrine about language. An in-depth reading of his work reveals the potential impact of a Romanian point of view worldwide.

Keywords: *G. Ivănescu, doctrine about language, biographical elements, autobiographies, memoirs, professional life*

G.² Ivănescu s-a născut în comuna Vutcani din fostul județ Fălciu, astăzi județul Vaslui, la 20 oct./2 nov. 1912. Era primul fiu (din cei cinci copii)³ al lui Petru Ivănescu, pe atunci greșier la judecătoria din Vutcani, și al Agripinei Ivănescu, fiică a lui Dimitrie și a Ecaterinei Stanciu, țărani mijlocași din Vutcani. Bunicul după tată, Constantin Ivănescu, era, în vremea copilăriei lui Gheorghe, notar al comunei Crețești (lângă Huși, jud. Vaslui).

Cu prilejul împlinirii a 70 de ani, G. Ivănescu, în răspunsul de mulțumire adresat asistenței (majoritatea elevi și colaboratori ai săi, organizatori ai evenimentului), a evocat cu nostalgie locurile natale, vremea copilăriei și a adolescenței. A vorbit despre climatul spiritual al Vutcanilor de odinioară și a povestit întâmplări și fapte ce i-au marcat de timpuriu trăsăturile sufletești și dezvoltarea spirituală: cultul din familie pentru N. Iorga, contactul cu unele cărți ale acestuia, aflate în biblioteca familiei, întâlnirea cu Nicolae Enache de la Olt (Ivănescu 1983: 67; Ivănescu 1985: 7, 14), doctor în astronomie la Paris, mobilizat la Vutcani în timpul Primului Război Mondial, prin 1916-1917, ale cărui relatări despre viața științifică și culturală a Franței l-au impresionat pe copilul de numai cinci-șase ani, încât o vreme, până pe la 12-13 ani, și-a dorit să devină astronom. Dintr-o însemnare autobiografică aflăm că, în prima copilărie, a fost grav rănit de un copil, partener de joacă, în urma întâmplării pierzându-și vederea la ochiul drept. Din această cauză nu a făcut armata și nici nu a fost concentrat în război (fusese reformat în 1934).

G. Ivănescu a urmat clasele primare la Vutcani, între 1919 și 1923, an în care familia s-a mutat la Bârlad, în special pentru a asigura copiilor condiții mai prielnice de învățatură. Aici,

¹ Pentru redactarea acestui text am folosit textul Ivănescu 1983: 61-94, interviuri acordate unor reviste ieșene și câteva memorii de activitate și note autobiografice întocmite de G. Ivănescu (pagini aflate în posesia noastră). De fapt, sunt câteva exemplare dactilografiate și câteva foi manuscrise ale unui text autobiografic, redactat prin anii 1955 (un exemplar din *Autobiografie* este datat 10 noiembrie 1955), care a suferit, în timp, completări și noi precizări, dobândind, în funcție de necesitățile momentului, diferite titluri: *Autobiografie* (1965, 1970), *Memoriu personal* (adresat CC al PMR, probabil prin 1958, pentru repunerea în drepturi), *Memoriu asupra activității științifice, didactice și sociale*, *Memoriu științific și didactic*, *Memoriu de activitate științifică*, *Memoriu de activitate științifică și didactică* (nedatate), *Memoriu asupra activității științifice și didactice* (după 1968), *Memoriu de activitate științifică* (1976). Din ele am extras cele mai multe date, aprecieri și autoevaluări. Între informații apar și mențiuni conjuncturale, impuse de oportunitate (când asemenea memorii erau adresate forurilor conducătoare). Au fost menționate și date comunicate oral de profesorul Ivănescu elevei sale, Carmen-Gabriela Pamfil, de-a lungul anilor, în numeroasele discuții avute pe diverse teme.

² Deși se numea *Gheorghe*, semna numai cu inițiala *G*. Apropiatii îi spuneau *George*.

³ Între ei, Maria, căsătorită Nițu, stabilită la Iași, și Cezar, profesor de matematică la Târgoviște; ambii i-au supraviețuit lui Gheorghe.

Petru Ivănescu a fost funcționar la Tribunalul din Tutova (Bârlad), post care îi dădea posibilitatea să-și întrețină copiii la școală – desigur, în condiții modeste. La Bârlad, Ivănescu și-a continuat studiile la Liceul „Gheorghe Roșca-Codreanu”, unde, între alți dascăli remarcabili, l-a avut ca profesor de istorie pe Petru Constantinescu-Iași¹, care – precum mărturisește într-o însemnare autobiografică – i-a influențat evoluția spirituală. Admirativ vorbea și despre fostul său profesor de latină, originar din Vutcani, autor al unui manual de sintaxă latină, intitulat *Sintaxa latină în comparație cu sintaxa română*, care se preda atunci la liceul din Bârlad, și traducător al operei *De oratore* a lui Cicero (Ivănescu 1982: 207-233, Ivănescu 1983: 70).

În același *Răspuns...*, G. Ivănescu (1983) face elogiul atmosferei culturale a Bârladului din acele timpuri, „care se apropia de aceea a unei facultăți de litere”, având reviste proprii, asociații culturale și științifice, care organizau ședințe și conferințe interesante pentru publicul (numeros) dornic de cunoaștere, biblioteci bine dotate, chiar și o academie, așa-numita Academie Bârlădeană. „Era în totul o dorință de studii și o emulație care făcea cinste intelectualității orașului [Bârlad]” – își amintește cu mândrie (Ivănescu 1983: 82).

G. Ivănescu a fost un elev eminent, serios, conștiincios, foarte ambițios. Nu e lipsit de importanță, pentru devenirea sa, faptul că încă din copilărie și-a dorit să ajungă savant, precum Iorga, și să studieze la Paris, precum Enache de la Olt. Mai târziu, pe măsură ce își lărgea universul cultural, tânărul Ivănescu și-a înmulțit modelele și și-a întărit năzuința de a deveni profesor universitar, nutrită – după propria mărturisire – de încrederea nelimitată ce avea în forțele sale și în viitorul său (Ivănescu 1983: 74). Inteligența sclipitoare, memoria excepțională, o extraordinară putere de muncă și climatul spiritual propice învățaturii cultivat de școala românească din vremea aceea l-au ajutat să se realizeze în sensul aspirațiilor și posibilităților sale. Studiul a constituit pentru G. Ivănescu principala preocupare în copilărie și tinerețe, iar la maturitate și senectute, singura rațiune de a fi.

De timpuriu, începând din clasa a II-a, s-a pasionat de filologia clasică și de istoria limbii române și a poporului român. Acum a redactat și prima sa lucrare științifică, despre introducerea alfabetului chirilic la români². A studiat gramatica limbii grecești vechi și latine, apoi istoria antică și medievală românească, stimulat de cărțile lui Iorga și Pârvan. S-a simțit atras și de lingvistica și filologia românească. În clasele a VI-a și a VII-a de liceu, a studiat greaca veche, fiind capabil, în vacanța dinspre clasa a VII-a, să traducă pasaje din *Istoriile* lui Herodot (Ivănescu 1985: 7)³, să identifice originea greacă veche a sufixului românesc *-ie* din cuvinte precum *bogăție*, *omenie*, *vitejie* etc. și să scrie un articol pe această temă (Ivănescu 1983: 79). Tot acum începe să redacteze o gramatică a limbii grecești, un prim capitol, despre scriere și fonetică (Ivănescu 1983: 72). Singur a învățat elementele gramaticii engleze, căci la Liceul „Gheorghe Roșca-Codreanu” se studia obligatoriu italiana ca limbă modernă, prin condiția testamentară impusă de fondator (Ivănescu 1983: 70). Precum mărturisește într-o foaie din *Autobiografie*, în clasa a VII-a a liceului, a început să studieze și limba slavă veche pe manualul lui A. Leskien, făcând aplicații de limbă pe documentele slavo-române din colecția lui A. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, Târgu-Jiu, 1907⁴.

Însemnările autobiografice vorbesc despre preocupările culturale și științifice ale adolescentului Ivănescu și despre lecturile sale, temeinice și bine selectate. A fost sedus, în primul rând, de materii precum logica, filozofia și sociologia (introduse în învățământul liceal prin reforma lui Ioan Petrovici; vezi Ivănescu 1983: 78), predate după manuale și cărți de lectură suplimentară atrăgătoare, semnate de autori consacrați: geografia, după Simion Mehedinți, istoria, după Petru Constantinescu-Iași, latina, după Gh. D. Neșțian, greaca veche, după Iuliu Valaori, sociologia, după Petru Ionescu (discipol al lui D. Gusti; vezi Ivănescu 1985: 7). În 1928, în clasa a V-a de liceu, a trebuit să aleagă între secția modernă (cu mai multe ore de latină) și secția reală (cu mai multe ore de matematică); secția clasică, pe care ar fi preferat-o (la care se

¹ Ulterior profesor de istorie la Universitatea din Iași, apoi la Universitatea de Teologie din Chișinău.

² Informația apare într-o notă autobiografică.

³ Aceste informații apar și în notele autobiografice.

⁴ Informația este reluată în Ivănescu 1983: 75-76; cf. și Ivănescu 1985: 7.

studiau masiv latina și greaca), tocmai se desființase în toată țara, nemaexistând elevi interesați (Ivănescu 1983: 69-70). Pe lângă disciplinele umaniste de care a fost mereu pasionat, Ivănescu era interesat, în clasele liceale, și de celelalte materii, precum fizica, astronomia, chimia, pe care le pătrundea și cu ajutorul lucrărilor de popularizare difuzate în epocă.

În cursul superior al liceului, idolului său din copilărie, Nicolae Iorga, i s-a alăturat Vasile Pârvan (și el fost elev al liceului din Bârlad; vezi Ivănescu 1985: 7)¹, în urma lecturii lucrărilor acestuia, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului dacoroman, Getica* (parțial) și *Memoriale*, din vacanța dintre clasa a VII-a și a VIII-a. Acestea l-au pasionat într-atât, încât, în acel moment, ar fi optat pentru specializarea în istoria antichității (Ivănescu 1983: 76). De altfel, lecturile de istorie au ocupat primul loc în formația intelectuală a lui G. Ivănescu:

„Dorința de a studia istoria mă va stăpâni și în timpul studiilor universitare și după aceea, fără s-o pot realiza multă vreme, iar mai târziu numai parțial, prin redactarea cursului de *Originea românilor*” (Ivănescu 1983: 82-83).

A continuat să studieze, în aceeași perioadă, cărțile lui Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, *Viața lui Ștefan cel Mare*, manualele de *Istoria românilor* (pentru clasele a IV-a și a VIII-a), *Portul popular românesc*, *Prin Bulgaria la Constantinopol*, *Istoria bisericii române*, apoi lucrările lui P. Constantinescu-Iași, *Bizantinismul în România*, *Nartexul în artele bizantine, sud-slave și române* (vezi Ivănescu 1983: 68-69). Din lucrarea lui S. Mehedinți, *Civilizație și cultură*, lecturată de Ivănescu chiar în anul apariției, 1930, și-a însușit concepția acestuia despre societate, pe care a asociat-o concepției sociologice a lui D. Gusti, de care, de asemenea, s-a simțit atras (vezi Ivănescu 1983: 79).

Tot în vremea adolescenței, Ivănescu a citit primele lucrări de lingvistică (cele mai multe recomandate de un prieten, fost elev al Liceului „Gherghe Roșca-Codreanu”, devenit student la Facultatea de Litere a Universității din Iași, secția Filologie clasică) (vezi Ivănescu 1983: 71-74). Astfel, în clasa a VI-a liceală (1928-1929), în vacanța de iarnă, G. Ivănescu face cunoștință cu volumul *Elemente de lingvistică indoeuropeană*, publicat de Iuliu Valaori în 1924, cu dicționarul etimologic latin al lui A. Ernout și A. Meillet și cu dicționarul grec-francez al lui Alexandre, cu tratatul de prozodie latină al lui G. Dem. Teodorescu (reputatul folclorist), cu *Gramaticile grecești* ale lui Burlă și Pavelescu, cu manualul *Istoria literaturii latine* al lui Teodor Iordănescu. Aceste prime lecturi lingvistice i-au deschis apetitul pentru studiul limbilor clasice.

Concomitent a făcut cunoștință și cu scrieri semnate de A. Philippide (*Principii de istoria limbii și Gramatica elementară a limbii române*, lucrări – precum mărturisește – prea dificile pentru un licean; vezi Ivănescu 1983: 74-75) și cu lucrări de istorie literară, de G. Pascu, *Istoria limbii și literaturii române din secolul al XVI-lea* (vezi Ivănescu 1983: 77-78), cu *Histoire de la langue roumaine* a lui Ov. Densusianu, cu unele studii ale lui S. Pușcariu. În vara anului 1930, citește cartea lui Ilie Bărbulescu, *Curenți literare la români în perioada slavonismului cultural*, lucrarea lui Hasdeu, *Strat și substrat. Genealogia popoarelor balcanice* și fragmente din *Etymologicum Magnum Romaniae* (vezi Ivănescu 1983: 83). Cunoștințele dobândite acum l-au stimulat să redacteze câteva articole și să susțină o comunicare la Societatea „Stroe Belloescu” din Bârlad (vezi Ivănescu 1983: 75). Tot acum își procură din străinătate și începe studiul unor cărți semnate de Vendryes, Leskien și alți lingviști celebri.

Urmând exemplul folcloriștilor și a numeroși intelectuali români din epocă, în vara anului 1927, Ivănescu a transcris cântecele populare, poveștile și snoavele cunoscute de bunica dinspre mamă, Ecaterina Stanciu, din Vutcani; parte din acest material a fost publicat, în cursul anului 1928, în revistele „Neamul românesc pentru popor”, „Solia Moldovei” și „Cuget clar”. Pe linia preocupărilor savante din perioada liceală se înscrie și proiectul nerealist de a edita o revistă „oarecum personală” de filologie și istorie, proiect descurajat de profesorul P. Constantinescu-Iași (vezi Ivănescu 1983: 79-80).

¹ Informația apare și în notele autobiografice.

În primăvara anului 1930, fostul său profesor de liceu, de care se legase sufletește, Petru Constantinescu-Iași, acum profesor universitar la Chișinău, îi recomanda tânărului Ivănescu să urmeze cursurile Universității din Iași, unde predau mari personalități, precum A. Philippide, G. Ibrăileanu, George Pascu (cumnatul acestuia; vezi Ivănescu 1983: 80)¹. Au urmat insistențele măgulitoare din partea lui Pascu (pe vremea aceea, profesorii erau preocupați să adune în jurul lor elevi dotați și pasionați), ca și îndemnurile prietenilor săi bărlădeni, studenți sau absolvenți ai Facultății de Litere și Filozofie din Iași.

Destinul filologic i-a fost definitiv hotărât în ziua de 17 octombrie 1930, când s-a înscris la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași, specialitățile Limba și literatura română și Filologie clasică. În toamna anului 1933, obține titlul de licențiat în Filozofie și Litere, secția Filologie modernă (Limba și literatura română), cu calificativul *magna cum laude*². Aici a urmat cursurile profesorilor A. Philippide, G. Pascu, I. Bărbulescu, O. Botez, G. Ibrăileanu, I. M. Marinescu, Cezar Papacostea, Orest Tafrali, Ilie Minea, I. Iordan, D. Găzdaru și alții (vezi Ivănescu 1983: 84-85). S-a simțit atras în special de istoria limbii române și de teoria limbii, materii predate de A. Philippide. Profesorul Philippide l-a fascinat pe tânărul Ivănescu, care, după un timp, a devenit principalul discipol al acestuia, exeget și continuator al operei sale lingvistice. Citea aproape zilnic din principalele lucrări ale magistrului: *Principii de istoria limbii, Gramatică elementară... și Originea românilor* (vezi Ivănescu 1983: 85).

Curând, a ajuns să vadă în profesorul său „pe unul dintre marii lingviști ai lumii”. Cert era pentru Ivănescu că „prin Philippide s-a creat un punct de vedere românesc în teoria limbii” (Ivănescu 1983: 87). În toată opera sa, Ivănescu a avut ca sursă predilectă lucrările lui Philippide, pe care le-a cercetat cu minuție și le-a fructificat ca fundament al concepției sale lingvistice. Ideile lui Philippide revin în mai toate textele ivănesciene, acceptate ca atare sau corectate ori respinse cu argumentația necesară, încercându-se cu sensuri noi, rezultate din aprofundarea doctrinei și din reinterpretarea faptelor de limbă sau din extinderea perspectivei de cercetare, în acord și cu unele teorii mai noi sau mai vechi, ignorate sau respinse de magistrul. Mai mult, pentru a impune în contemporaneitate doctrina lui Philippide, dar și pentru a facilita înțelegerea corectă a unor probleme ieșite din preocupările actualilor specialiști, fiind considerate desuete sau perimate, Ivănescu a redactat câteva studii monografice, între care: *Alexandru Philippide (1859-1933). Omul și opera* (1965), *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului* (în vol. Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*, 1984), *Viața și opera lui Alexandru Philippide* (inedit)³, a editat, în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil, volumul *Opere alese. Teoria limbii și*, în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil și Luminița Botoșineanu, volumul *Istoria limbii române*.

Prelegerile lui G. Ibrăileanu, pe care le-a audiat începând din toamna anului 1931 până în vara anului 1933, i-au lăsat o puternică impresie (vezi Ivănescu 1985: 7), deși recunoaște că nu a avut răgazul necesar să aprofundeze materia acestora în studenție. Faptul se va produce mult mai târziu, în perioada 1935-1937, în timpul studiilor din Italia, când îi va cerceta opera în comparație cu concepțiile teoreticienilor și istoricilor literari occidentali, precum B. Croce și G. Gentile, reluând mereu lecturile cum rezultă din următoarea mărturie:

„Citind în anii 1937-1940 din nou operele lui Ibrăileanu, am constatat că el punea unele probleme pe care le punea și Croce și le rezolva cu aceeași pricepere și, câteodată, în același fel. Am dedus astfel că și Ibrăileanu era o figură de seamă a criticii și istoriei literare de pretutindeni, și chiar un estetician de seamă” (Ivănescu 1983: 88).

Ivănescu precizează că de la Ibrăileanu și-a însușit viziunea deterministă, în „totală potrivire cu concepția deterministă a lui Philippide despre limbaj” (Ivănescu 1983: 88). Prețuirea

¹ Informațiile apar și în notele autobiografice.

² Însemnare dintr-o notă autobiografică.

³ Aflat la Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române. O succintă descriere a acestui text vezi în Pamfil 2008: 7.

de care s-a bucurat și G. Ibrăileanu în conștiința fostului său student, probabil și datorită preocupărilor lingvistice ale acestuia, în special de istoria limbii române literare, s-a concretizat în dese referințe la opera acestuia, în articolele speciale și, mai ales, într-o ediție inedită a cursurilor lui Ibrăileanu, însumând aproximativ 2000 de pagini dactilografiate, care se află în Arhiva G. Ivănescu de la Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române și așteaptă publicarea sau măcar consultarea ei.

S-a simțit atras și de Iorgu Iordan, ale cărui cursuri le-a audiat în anul I (când acesta l-a suplinit pe D. Găzdaru, plecat atunci la studii, în Spania) și în anul al III-lea, când a predat cursul *Evoluția și starea actuală a lingvisticii romanice*, tipărit în 1938, cu subtitlul *Introducere în studiul limbilor romanice* (vezi Ivănescu 1983: 87).

În anul al II-lea, când încă oscila între istoria antică și lingvistică, a editat cele două cursuri predate în anul respectiv de O. Tafrali (vezi Ivănescu 1983: 85).

Nu a neglijat studiul limbilor latină și greacă, deși în anul al treilea (1932-1933) a renunțat la a mai urma și cursurile de la secția de Filologie clasică (vezi Ivănescu 1983: 88).

Ivănescu a avut șansa multor tineri excepționali din vremea sa (ca și astăzi), de a-și continua studiile în străinătate. El vorbește despre „o revoluție” (Ivănescu 1983: 89) produsă în formația lui intelectuală. La recomandarea Consiliului Facultății și a lui I. Iordan, obține două burse de studii în Europa. La Paris, la École Pratique des Hautes Études, zece luni, în 1934-1935, a audiat în special cursul de limbi celtice predat de Joseph Vendryes (elevul lui Meillet) și seminarele de filologie romanică ale lui Mario Roques (vezi Ivănescu 1983: 89). Acum a luat cunoștință cu doctrina lui A. Meillet, care, orb fiind și bolnav, nu mai ținea cursuri la Sorbona; dar multilateralitatea preocupărilor științifice ale acestuia a constituit – precum mărturisește în interviul citat – „un ideal al muncii științifice” (Ivănescu 1985: 7). A urmat și alte cursuri la Sorbona și la Collège de France, predate de F. Brunot, Ch. Bruneau, J. Bédier și alții. Tot acum, aprofundează chestiuni de lingvistică generală, slavă și germanică, se ocupă de problemele aspectului verbal din limbile romanice și redactează o lucrare despre *Lingvistica limbii și lingvistica vorbirii*¹.

Apoi, la Școala Română din Roma, în perioada 1 nov. 1935 – 1 nov. 1937², a urmat cursurile de filologie romanică predate de Giulio Bertoni, cursul de lingvistică indoeuropeană predat de A. Pagliaro și cursul de limbă sanscrită ținut de C. Formichi. Aici a aprofundat lucrările lui Croce, Gentile și Vossler, care i-au înlesnit apropierea de concepția idealistă despre limbaj, respinsă de profesorul său de la Iași.

„La sfârșitul acestor lecturi, am înțeles că determinismul lui Philippiide nu era valabil decât pentru o parte din manifestările spiritului uman, anume pentru graiurile populare și pentru formele populare de cultură, și că idealismul filozofic, cu toate erorile lui, a dovedit că o parte din spirit se comportă cu totul altfel decât natura” (*Memoriu asupra activității științifice, didactice și sociale*).

Acum Ivănescu redactează primele note dintr-un studiu nedefinitivat, *Naturalism și idealism în lingvistică*³, pe baza cărora va elabora mult mai târziu articolul *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie* (Ivănescu 1983: 90). Dintr-un memoriu de activitate aflăm că la Roma a început o lucrare privind relațiile dintre limbă și gândire de pe poziții hegeliene.

„Greutatea problemelor m-a împiedicat de a definitiva atunci lucrarea. Ideile de acolo le-am expus mai târziu într-o istorie critică a doctriinelor gramaticale, pe care am introdus-o în cursul meu de *Sintaxa limbii române moderne*, ținut la Universitatea din Iași, în anii 1947-1948”⁴

¹ Informația apare în *Memoriu asupra activității științifice, didactice și sociale*.

² În alt loc este indicat greșit anul 1936; în majoritatea dactilogramelor și în manuscrise apare anul 1937.

³ Aflat la Biblioteca Filialei din Iași a Academiei.

⁴ Informație preluată din *Memoriu asupra activității științifice, didactice și sociale*. Informația apare și în alte memorii și note autobiografice.

și [1948-1949]¹.

După licență, în 1933-1934, pentru a-și continua studiile de specialitate la Iași, Ivănescu a îndeplinit (contra unui salariu modic) diverse funcții administrative: secretar al Comisiei căminelor și cantinelor de pe lângă Universitate și (gratuit) serviciul de bibliotecar la Biblioteca Institutului de Filologie Română „A. Philippide”, la Biblioteca Seminarului de limba română și la cea de Filologie romanică de la Facultatea de Filozofie și Litere².

Un an mai târziu, la recomandarea lui I. Iordan, pe atunci titularul Catedrei, ocupă un post de asistent la Catedra de limbă română de la Universitatea din Iași, începând din 15 iunie 1935 până la 13 decembrie 1948. A ocupat efectiv postul în toamna anului 1937, la revenirea din străinătate. Ca asistent universitar, la seminare, interpreta cu studenții texte românești vechi și dialectale și expunea adesea probleme de teorie a limbii, „urmărind și cele mai noi curente lingvistice, printre care structuralismul, sub forma pe care o căpătase în fonetică (fonologia cercului lingvistic de la Praga)”³. Concluziile lecturilor din această perioadă au fost expuse în studiul *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică* (83 p.), publicat în „Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»”, V, 1938, revistă în care a debutat cu articole și recenzii deosebit de interesante, încă din 1934. De altfel, chiar ca student, a participat la ședințele săptămânale ale Institutului de Filologie Română, unde a și susținut o primă comunicare despre fenomenele de închidere a vocalelor în primele timpuri ale limbii române⁴.

În anii 1942-1944, a fost profesor de limba italiană la Seminarul Pedagogic din Iași.

După revenirea Universității ieșene din refugiu în mai 1945, Ivănescu a predat, în anul 1945-1946, cursul de *Originea românilor* (300 p.), litografiat în 1947, și cursul de *Istoria limbii române literare*, în 1946-1947, în care se regăsesc multe din ideile dezvoltate în teza sa de doctorat⁵.

În toamna anului 1945, pe 2 octombrie⁶, susține teza de doctorat *Problemele capitale ale vechii române literare*, elaborată sub conducerea lui I. Iordan. Din comisie au mai făcut parte profesorii Petru Caraman, I. M. Marinescu, N. I. Popa și președintele comisiei, Constantin Balmuș, decanul Facultății. Dar titlul științific de doctor în științe filologice și totodată de doctor docent i-a fost acordat prin hotărârea Comisiei superioare de diplome abia în 5 iulie 1961⁷, respectiv 1965⁸. Lucrarea a fost publicată în „Buletinul Institutului de Filologie Română «A. Philippide»”, XI-XII, 1944-1945, apărut, în 1948, și în extras (peste 400 de pagini). Până în 1975, când apare cartea lui Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, ideile lui Ivănescu susținute aici au fost, în genere, ignorate sau respinse. Astăzi este considerată, pe drept cuvânt, o izbândă a lingvisticii românești.

După război, a urmat o perioadă agitată, cu răsturnări de situație, la capătul căreia pândea un deznodământ nefast. La 2 septembrie 1945, asistent fiind, a primit sarcina de a-l suplini pe I. Iordan⁹ la Catedra de filologie română, devenită între timp Catedra de limba română și dialectele ei. A deținut această funcție până la 13 decembrie 1948, când, în urma primei etape de reorganizare a învățământului superior românesc, a fost încadrat ca profesor la Catedra de limba română și dialectele ei de la Universitatea din Iași. Până în septembrie 1950, a deținut și funcția de șef de catedră¹⁰. În această calitate, a intrat în conflict cu conducerea Universității, reprezentată de J. Livescu, L. Bartfeld și I. Davidsohn.

¹ Informația apare în *Memoriu asupra activității științifice și didactice*.

² Informație preluată din același memoriu de activitate.

³ Informație preluată din același memoriu de activitate.

⁴ *Memoriu asupra activității științifice și didactice*.

⁵ Informație preluată din memoriile de activitate științifică și didactică.

⁶ În alt loc, *septembrie*.

⁷ Informație preluată din *Memoriu personal*.

⁸ Informația apare în *Memoriu de activitate științifică*.

⁹ În august 1945, Iordan plecase ca ambasador la Moscova; în toamna anului 1947, a fost transferat la Universitatea din București, ca profesor de lingvistică generală (Notă autobiografică).

¹⁰ După această dată, i s-a încredințat funcția respectivă lui G. Istrate, numit atunci și decan al Facultății!

În etapa a doua a așa-numitei reorganizări, la 15 septembrie 1952, a fost „eliberat” (adică dat afară) din postul de profesor, pe care îl deținea din 1948 și ale cărui exigențe, inclusiv de natură conjuncturală, s-a străduit să le respecte. Așadar, G. Ivănescu a funcționat la Universitatea din Iași, într-o primă etapă, peste șaptesprezece ani, între 1935 și 1952. În acest răstimp a desfășurat o intensă activitate științifică și didactică. Ținea cursuri și seminare, preluase conducerea Institutului de Filologie Română și a publicațiilor acestuia („Buletinul...”), organiza ședințele lunare de comunicări științifice din Institut. A elaborat lucrări de certă valoare, poate prea erudite, cu idei prea originale, inaccesibile multor confrăți, veleitari și carieriști, care nu vedeau cu ochi buni ascensiunea științifică a profesorului Ivănescu. Apar acum și *Problemele capitale ale vechii române literare* (1948), un *Curs de sintaxa limbii române moderne* (1948) și o *Istorie a limbii române în lumina materialismului dialectic* (1950), rezumatul cursului universitar (*Istoria limbii române*) predat în anii 1948-1950¹. Această ultimă lucrare valorifică însă critic și lecturile din așa-numita lingvistică marxistă, promovată de mari lingviști din URSS. Lucrarea a provocat reacții de respingere atât adepților, cât și adversarilor lui Marx. Partizanii, în general oameni cu cultură precară, acceptau necondiționat toate tezele marxiste, fără nicio obiecție. Or, Ivănescu, nemulțumit de structuralismul din Occident și stimulat de materialismul lui Philippipe, studiasse marxismul, cu credința că, prin aplicarea materialismului dialectic în lingvistică, se poate ajunge la rezolvarea unor probleme obscure. A contat, firește, și faptul că s-a format sub influența unor personalități cu orientări socialiste (Constantinescu-Iași, G. Ibrăileanu, I. Iordan și alții). Adversarii marxismului, adepții culturii occidentale, erau pur și simplu oripilați de tentativa de restructurare a lingvisticii pe baze marxiste, pusă la cale de activiști politici, dar și de savanți precum N.I. Marr². Așadar, toți erau speriați de atitudinea lui Ivănescu, pe care nu o judecau decât prin prismă politică. În plus, se temeau că, prin activitatea științifică, Ivănescu le submina prestigiul pe care credeau că îl au sau la care râvneau³. De aceea, la 15 septembrie 1952, 1952, G. Ivănescu trebuia să plece din Universitatea ieșeană, să dispară din viața lumii noi, ce tocmai începuse a se crea.

De la 1 ianuarie 1949, a ocupat un post de cercetător științific principal la Institutul de Istorie și Filologie al Academiei, Filiala Iași, unde și-a desfășurat activitatea paralel cu sarcinile didactice. A lucrat aici și după 15 septembrie 1952⁴, când a fost exclus din învățământul superior, până pe 3 ianuarie 1956, când a fost transferat la București ca secretar științific al Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român a Academiei (condusă de I. Iordan), până la 11 februarie 1962, unde a desfășurat și o muncă științifică, „adunând – precum mărturisește – material pentru o bibliografie critică a cercetărilor asupra toponimiei și antroponimiei românești, bibliografie pe care am început s-o prelucrez într-o istorie a cercetărilor toponimice la români, redactată în mare parte”⁵.

A revenit în învățământul superior cu sprijinul, întotdeauna recunoscut de Ivănescu, a două personalități științifice influente în epocă: Iorgu Iordan și Ilie Murgulescu⁶ (chimist), ambii

¹ Informația apare în *Memoriu asupra activității științifice și didactice*.

² O critică a lui Marr apare în *Memoriu asupra activității științifice, didactice și sociale* și în alte note autobiografice. În legătură cu acesta, Ivănescu se arătase, în plină epocă marristă, uluit că „un mare savant” poate susține aberații precum caracterul de clasă al limbii și altele asemenea. După apariția criticilor antimarriste enunțate de Stalin, care în fond îi dădeau dreptate lingvistului ieșean, Comisia de epurare din Universitate i-a reproșat acestuia aprecierea de „mare savant” acordată lui Marr, considerându-l de astă dată marrist (informație orală transmisă colaboratoarei sale Carmen-Gabriela Pamfil). Într-o Autobiografie (datată 10 noiembrie 1955), G. Ivănescu preciza că cei trei conducători ai Universității „au avut nerușinarea să susțină că eu făceam marrism”, „ceea ce era cu adevărat comic” – aprecia, pe drept cuvânt, savantul.

³ Aprecieră făcută de Ivănescu într-o notă autobiografică.

⁴ În această calitate, în 1954-1955, G. Ivănescu a redactat lucrarea *Terminologia filozofică românească de până la 1830* (circa 300 de pagini; netipărită), în care – precum mărturisește într-o notă autobiografică – ajunge la concluzia că începuturile modeste ale acestei terminologii se vor fi găsit chiar în textele rotacizante din secolul al XVI-lea și că aceasta se va fi dezvoltat puternic după 1670, prin Dosoftei, frații Greceanu și D. Cantemir și alții (informație preluată din *Memoriu personal*).

⁵ *Memoriu asupra activității științifice și didactice* și *Memoriu personal*.

⁶ În semn de recunoștință, G. Ivănescu, în 1980, îi dedică acestuia *Istoria limbii române*.

academicieni. De menționat faptul că din Comisia de numire au făcut parte, pe lângă I. Curea (rectorul Universității din Timișoara), profesorul D. Macrea și fostul său coleg de facultate, profesorul G. Istrate, cu care acum, ca și mai târziu, se afla în relații cordiale (așadar, se stinsese conflictul din jurul anilor '50)¹. A fost mai întâi profesor universitar (suplinitor, apoi confirmat) de lingvistică romanică și generală, de la 11 februarie 1962 la 15 aprilie 1969, la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, înființată în 1962 (inițial, Institutul Pedagogic de cinci ani), unde a fondat o adevărată școală, prin studenții și doctoranzii săi, care, în lucrările lor, mai mult chiar decât elevii ieșeni, au fructificat ideile magistrului. Cu acest prilej, a redactat un curs de *Istoria limbilor romanice* și altul de *Istoria lingvisticii generale*, pe care urma să le definitiveze pentru a fi tipărite².

Între 1 octombrie 1962 și până la părăsirea Timișoarei, în 1969, a fost șeful Catedrei de limba română de la aceeași Facultate. A înființat și un centru de cercetări lingvistice, unde au profesat eminenți specialiști, selectați la început de Ivănescu. Tot pe când era la Timișoara, prin 1968-1969, intenționa să întemeieze și un Centru de Studii Orientale și Africane, pe care ar fi dorit să-l conducă chiar „fără salariu”, căci dorea să continue publicarea unor studii de caucazologie și indianistică, începute în 1957. În acest scop, a efectuat o deplasare de trei săptămâni în India, la sfârșitul anului 1969.

A fost redactor responsabil al „Analelor Universității din Timișoara”, Seria Științe sociale, vol. I (1963) – vol. VI (1968). Aici Ivănescu publică un studiu de referință, *Gramatica și logica*, în vol. I și II.

Episodului timișorean îi urmează un scurt popas (1969-1971) la Craiova, unde a ocupat postul de director al Centrului de Istorie, Filologie și Etnografie, aflat în subordinea Academiei, (devenit, în 1970, Centrul de Științe Sociale), post rămas vacant după moartea lui C.S. Nicolăescu-Plopșor. În această calitate a înființat revistele „Philologica”, I (1970) – II (1972), în care G. Ivănescu va publica, în 1972, celebrul articol *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, reper doctrinar în lingvistică, dar care – din păcate – încă își așteaptă adeptii, și „Historica”, I (1970) – II (1971).

Din februarie 1970 a funcționat la Facultatea de Filologie a Universității din Craiova ca profesor de lingvistică generală și de indo-europenistică. A predat și un curs special despre lexicul românesc³.

Tot acum și aici, în 1970, publică *Miorița. Tipologia variantelor. Geneză*, și studiul *Închideri și deschideri ale vocalelor în primele timpuri ale limbii române* (122 p.).

Revenirea în Universitatea ieșeană, la 1 aprilie 1971, a echivalat cu împlinirea unui vis. A contribuit la aceasta elevul său preferat (din prima etapă ieșeană), V. Arvinte, pe atunci decanul Facultății de Filologie. Aici Ivănescu a funcționat ca profesor de lingvistică indo-europeană, de lingvistică generală și românească. Deși așteptată ca un eveniment unic în viața noastră universitară, sosirea profesorului nu a produs revirimentul scontat, căci el nu a mai reușit să adune în jurul său prea mulți studenți⁴ la cursurile și seminarele ținute (indo-europenistică, germanistică, limbă română literară) și nu i-a convins pe specialiștii ieșeni, maturi sau tineri, să-i urmeze și să-i dezvolte concepția lingvistică. Se vede că, o dată distrusă continuitatea spirituală într-o comunitate, aceasta se reface foarte greu.

¹ Vezi scrisorile lui G. Ivănescu către G. Istrate din anii 1950–1971 (Ivănescu 2005).

² Informație preluată din *Memoriu științific și didactic și Memoriu asupra activității științifice și didactice*. Lucrările amintite figurează în broșura dactilografiată (1982) G. Ivănescu, *Lucrări științifice*, la secțiunea *Lucrări în pregătire*.

³ Informație preluată dintr-o *Autobiografie* (ms.).

⁴ Carmen-Gabriela Pamfil era studentă în anul al II-lea când profesorul Ivănescu a revenit la Iași. A urmat, împreună cu alți opt-zece colegi, cursul de indo-europenistică, un seminar special (facultativ) de limbă literară veche. S-a aflat în preajma profesorului, ca președintă a Cercului de lingvistică generală, condus de G. Ivănescu. După absolvire, în calitate de cercetător științific, a colaborat la alcătuirea edițiilor A. Philippide, *Opere alese și Istoria limbii române*. Mai târziu, mulți ani după moartea profesorului, s-a alăturat proiectului Luminița Botoșineanu, de asemenea cercetător științific. Lucrarea din urmă a apărut în 2011.

Totuși, a urmat o perioadă prolifică în viața științifică a savantului: numeroase studii și articole în reviste naționale și locale, participări la congrese internaționale, prelegeri și conferințe, elaborarea unor lucrări de anvergură, precum *Istoria limbii române* (1980), *Gramatica comparată a limbilor indo-europene* (în colaborare cu Theodor Simenschy; 1981), volumul *Lingvistică generală și românească* (editat de Vasile Șerban și Vasile Țăra; 1983), ediția A. Philippide, *Opere alese* (în colaborare cu Carmen-Gabriela Pamfil; 1984). Și la Iași a fost redactor responsabil al „Analelor științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, secțiunea lingvistică și istorie literară și al „Anuarului de lingvistică și istorie literară”.

În final, prezentăm câteva repere organizatorice-obștești din viața savantului.

În toamna anului 1956, a fost ales secretar al Societății de Studii Orientale, înființată atunci. În calitate de membru în Comitetul de redacție al publicației Societății, *Studia et Acta orientalia* (nr. I, 1957, nr. II, 1960), a acordat un ajutor substanțial pregătirii pentru tipar a volumelor¹, în care a și publicat, de altfel, câteva articole.

Din anul universitar 1963-1964, profesorul Ivănescu a avut conducere de doctorat în disciplinele lingvistică generală și lingvistică românească (a condus circa douăzeci de lucrări de doctorat, între care paisprezece doctoranzi din Timișoara).

G. Ivănescu este ales membru corespondent al Academiei, în sesiunea din 4 februarie 1965. Din 1963 până în 1987, anul morții, a fost ales an de an vicepreședinte al Societății Române de Lingvistică Romanică.

Începând din 1970, a fost președinte al Subcomisiei de cultivare a limbii, Secția istorie și critică literară de pe lângă Academie.

A condus, din 1971, Cercul de antropologie și etnografie de pe lângă Filiala din Iași a Academiei, devenit, în 1975, Subcomisia de antropologie și etnografie a Filialei din Iași a Academiei. În 1971, a înființat și condus Cercul de lingvistică generală al cadrelor didactice și Cercul de lingvistică generală al studenților de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. A fost membru al Societății de Lingvistică și Filologie Romanică din Strasbourg, al Asociației Fonetică Internațională de la Bonn și al Societății de Studii Clasice din România.

Din viața de familie menționăm câteva fapte. În toamna anului 1950, s-a căsătorit cu Rodica Ciocan, pe atunci conferențiar la Facultatea de Istorie a Universității din Iași. Un an mai târziu, în 1951, se naște unicul copil al cuplului, Eudocia-Irena. Aceasta a absolvit Facultatea de Limbi Clasice și Orientale, secția Limba și literatura arabă, de la Universitatea din București. În 1981, Rodica Ciocan-Ivănescu divorțează de G. Ivănescu.

*

Am prezentat datele esențiale care marchează destinul lui G. Ivănescu², personalitate remarcabilă, savant de geniu, creator al unor doctrine complexe și originale asupra limbajului, a cărui operă, după ce va fi temeinic studiată, nădăjduim că va impune un punct de vedere românesc în lingvistica lumii.

¹ Fapt specificat de Ivănescu în *Memoriu asupra activității științifice și didactice*.

² Această comunicare a fost susținută la Simpozionul *Centenar Gheorghe Ivănescu*, organizat de elevii și colaboratorii săi de la Universitatea din Timișoara, cu venerație, dar și cu discreția cerută de Profesorul nostru, cu prilejul sărbătoririi sale la 70 de ani: „Relevarea diverselor aspecte ale muncii mele științifice și didactice, elogiile copleșitoare care mi-au fost aduse cu această ocazie, aprecierile mai puțin obișnuite ale activității mele sunt stânjenitoare pentru un om care a fost obișnuit să muncească fără a i se face reclamă, fără a se publica articole elogioase despre activitatea lui de-a lungul întregii sale vieți. Am fost obișnuit să muncesc în «tăcere», conform cu o deviză a lui Carlyle, pusă în practică și de întemeietorul școlii de lingvistică și filologie din Iași, fostul meu profesor Alexandru Philippide... Este drept că fiecare om... dorește ca munca și ideile sale să fie înțelese și aprobate de societate, ba chiar elogiuate și, când e cazul, recompensate. Dar conștiințele severe refuză elogiile și recompensele. Dată fiind afecțiunea cu care mă înconjoară foștii mei elevi, nu puteam să le produc dezamăgirea de a evita această sărbătorire. Doresc totuși să fiu considerat o conștiință severă, căci nu mi-am permis orice în viață. Iar strădaniile mele de peste cinci decenii în domeniul muncii științifice, strădaniile care au avut adesea aspectul muncilor lui Sisif, au fost încheiate cu unele rezultate incontestabile și au găsit aprecieri elogioase...” (Ivănescu 1983: 61-62).

Referințe bibliografice:

- IVĂNESCU, G. 1982: *Însemnări autobiografice*, in *** *Bârladul odinioară și astăzi*, II, București, Miscelaneum, 1982, p. 207-233.
- IVĂNESCU, G. 1983: *Răspunsul profesorului G. Ivănescu*, in *** *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor și colaboratorilor*, Iași, Centrul de multiplicare al Universității din Iași, p. 61-94.
- IVĂNESCU, G. 1985: *Cu profesorul G. Ivănescu*, interviu realizat de Grigore Ilisei, in „Convorbiri literare”, nr. 6, iunie, p. 7, 14.
- IVĂNESCU, G. 2005: *Corespondență inedită G. Ivănescu – G. Istrate*, in „Convorbiri literare”, nr. 5 (113), mai.
- PAMFIL, Carmen-Gabriela 2008: *Alexandru Philippide*, București, Editura Litera Internațional.